

До питання впорядкування українських назв рослин. Повідомлення 9. Написання назв сортів рослин як об'єктів наукової і сільськогосподарської діяльності

В. М. Меженський¹, Н. Б. Якубенко²

¹Національний університет біоресурсів і природокоористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, Україна, 03041, e-mail: mezh1956@ukr.net

²Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Генерала Родимцева, 15, м. Київ, Україна, 03041, e-mail: nataliya.yakubenko@gmail.com

Мета. Здійснити історичний аналіз практики написання назв сортів та інших позначень культурних рослин, а також розроблення відповідних міжнародних правил та рекомендацій. **Результати.** Потреба в унормуванні назв культурних рослин визріла в садово-ботанічному середовищі понад півтора століття тому і була реалізована розробленням Міжнародного кодексу номенклатури культурних рослин. Протягом цього періоду він розширювався й удосконалювався, і нині діє IX редакція номенклатурних правил. Цей номенклатурний кодекс не має правового статусу і базується на добровільній згоді фахівців його дотримуватися, що забезпечує номенклатурну стабільність, надзвичайно важливу в міжнародному спілкуванні, науковому і комерційному середовищі. Для забезпечення прав селекціонерів, що створюють нові сорти рослин, підписано міжнародні угоди щодо інтелектуальної власності, які мають юридичну силу. Розроблено відповідні правила, що регулюють особливості створення, реєстрації та функціонування назв сортів та торговельних марок, що стосуються сортів як комерційних об'єктів. **Висновки.** Правила, розроблені садівниками й ботаніками для найменування культурних рослин, мають певні розбіжності з правилами найменування сортів як об'єктів інтелектуальної власності, які варто врегулювати для гармонізації й підвищення ефективності наукової та господарської діяльності. Знання номенклатурного кодексу та документів UPOV допоможе селекціонерів у його фаховій діяльності.

Ключові слова: культурні рослини, сорт/культivar, назва/найменування, Міжнародний кодекс номенклатури культурних рослин, UPOV, CPVO.

Вступ

Оскільки культурні рослини мають незаперечну цінність для людської цивілізації, дуже важливо мати точну, стабільну й міжнародно визнану систему назв рослин. Дотримання номенклатурних правил дає змогу уникнути плутанини й помилок у документуванні та використанні рослин. Необхідною умовою сільськогосподарської діяльності є дотримання авторських прав селекціонера.

150 років тому садівники разом з ботаніками почали розробляти спеціальну систему назв для культурних рослин. Нині діє IX редакція Міжнародного кодексу номенклатури культурних рослин (МКНКР), прийнята у 2016 р. Ці правила базуються на дванадцяти принципах і докладно роз'яснюють вимоги до назв сортів. У 1961 р. було підписано Міжнародну конвенцію з охорони нових сортів рослин (Конвенція UPOV), яка регулює назви сортів у такий спосіб, щоб забезпечити їхню реєстрацію й використання з урахуванням прав інших заінтересованих сторін.

Існують певні неузгодженості та суперечності між правилами МКНКР та документами, спрямованими на захист інтелектуальної власності, зокрема назв сортів та торговельних марок. Останній вид найменувань, хоч і стосується культурних рослин, але не регулюється МКНКР.

Мета роботи – проаналізувати ретроспективну й сучасну практику найменування сортів та вимоги до сортових назв у різних сферах науково-господарської діяльності.

Результати досліджень

У 1864 р. на I Міжнародному ботанічному й садівничому конгресі в Брюсселі французький ботанік Альфонс Декандоль запропонував садовим формам рослин не надавати латинські назви, на противагу практиці називати дикорослі види рослин латиною. Наступного року на II Міжнародному конгресі в Амстердамі німецький ботанік Карл Кох підтримав цю пропозицію і запропонував стандартизувати ботанічну номенклатуру, і III Міжнародний конгрес, що відбувся в 1866 р. у Лондоні, ухвалив розв'язати цю проблему на наступному конгресі. Тому встановлення законів ботанічної номенклатури було одним з основних завдань IV Міжнародного конгресу (1867 р.) у Парижі. На

Volodymyr Mezhenskyj
<http://orcid.org/0000-0002-3154-1120>
Nataliya Yakubenko
<http://orcid.org/0000-0002-0382-318X>

ньому було затверджено підготовлене Декан-дом перше зведення правил ботанічної номенклатури [1]. Воно встановлювало, що культурні рослини, сіянці, гібриди невідомого походження та спорти¹ повинні мати вигадані («fantasies») назви, що дібрані із сучасних мов і явно різняться від латинських назв видів і різновидностей. У разі, якщо відомо, до якого ботанічного таксону вони належать, їх пропонувалося зазначати разом, наприклад, *Pelargonium zonale* *Mistress-Pollock*, позначаючи назви ботанічних таксонів в тексті прямим шрифтом, а сортові назви – курсивом.

У 1905 р. на Міжнародному ботанічному конгресі у Відні було затверджено перші обов'язкові правила ботанічної номенклатури, в яких йшлося про те, що форми культурних рослин мають отримувати вигадані («fancy») назви зі звичайних мов, які повинні якомога більше відрізнятися від латинських назв таксонів; їх пропонувалося писати прямим шрифтом після ботанічних назв, позначених курсивом, наприклад, *Pelargonium zonale* Mrs. Pollock [2].

Тоді в середовищі ботаніків тривали дискусії та гострі суперечки щодо застосування тих чи інших правил, що призвело до поділу ботанічної спільноти на кілька груп, які користувалися різними номенклатурними кодексами. Ці розбіжності вдалося подолати на V Міжнародному ботанічному конгресі 1930 р. [4].

На Міжнародній садівничій конференції в Лондоні в 1930 р. ботанічні принципи й правила найменування рослин було адаптовано для найменування рослин садівничого походження. Їх прийняли на V Міжнародному ботанічному конгресі, що відбувся наступного тижня після садівничої конференції, включивши додатком до чергової редакції Міжнародного кодексу ботанічної номенклатури. Цими правилами пропонувалося позначати сорт скороченням «var.», наприклад *Galega officinalis* var. *George Hartland* або брати сортові назви у подвійні лапки². Дозволялося в деяких випадках вживати в сортових назвах латинські слова. Заборонялося перекладати іношомовні назви сортів; там, де це потрібно, рекомендувалося після оригі-

¹ У ботаніці та садівництві спорт (калька англійського слова «sport») – це частина дерева, куца або трав'яної рослини, що має морфологічні відмінності від решти рослини внаслідок мутації.

² У самому кодексі залишився приклад старого написання сортової назви, яка вирізнялась лише прямим написанням: *Pelargonium zonale* Mrs. Pollock (стаття 35) [4].

нальної назви в дужках наводити її переклад. Бажано, щоб сортові назви були однослівними, і не більше ніж трислівними. У межах спорідненої групи рослин не повинно бути однакових сортових назв. Потрібно уникати назв, що можуть призвести до плутанини. Не вживати в назвах титульні звернення, такі як «Mr., Mrs., Miss» або артиклі, в разі, якщо вони не є невід'ємною частиною назви й занадто довгі, та такі слова, що важко вимовляти. Старі назви, що не відповідають новим вимогам, не потрібно замінювати. Назви сортів для їхньої валідації необхідно опублікувати у відомих садівничих або ботанічних періодичних виданнях, наукових працях чи датованих садівничих каталогах з описом сорту на будь-якій мові, що використовує латиницю [5]. Ці правила, відомі як «Кембриджський кодекс», було ухвалено в 1930 р., але опубліковано лише в 1935 р.

У 1931 р. на Всесоюзній нараді з питань стандартизації асортиментів плодкових культур було ухвалено основні засади помологічної номенклатури [6]. Вони полягали в тому, що:

- назву сорту бажано позначати одним, у крайньому разі – двома якомога коротшими словами;
- неприпустимо зазначати ініціали, посаду тощо перед прізвищем або ім'ям, що надається сортові чи зберігається за ним;
- не допускати таких назв сортів, що складаються з двох слів, з'єднаних через дефіс;
- назви, що складаються з трьох слів, з яких одне визначає помологічну класифікацію (ренет, кальвіль, бере, ґріот, біґаро, угорка тощо), є занадто довгими, тому їх можна скоротити, залишивши тільки друге-третє слово, що позначає прізвище, ім'я, місцевість тощо;
- неприпустимо надавати новим сортам як назву навіть однослівне визначення помологічного класу;
- бажано зберігати назви іноземних сортів, якщо їх не можна вдало, додержуючись правил, передбачених цим положенням, перекласти. Припустимим є перейменування назв, які важко запам'ятати або вимовляти;
- назву потрібно давати відповідно до імені, прізвища, назви місцевості, особливостей сорту тощо, які є підставою для найменування;
- не можна за життя особи давати сортові її прізвище без згоди цієї особи;
- назви однослівних сортів пишуть з великої літери; у двослівних назвах друге слово пишуть з малої літери, якщо воно не є іменем чи прізвищем;
- новим сортам не можна давати сортові назви, які вже має та чи інша плодова культура;

– новим гібридам або місцевим сортам можна надавати оригінальну назву, не пов'язану з походженням сорту; проте припустимими є подвійні назви, що з'єднують через літеру «h» назви батьківських сортів;

– сорти-мутанти можуть мати оригінальну або подвійну назву, де основною є назва батьківського сорту, а додаток зазначає відмінність нового сорту від батьківського;

– якщо сортам надають назву якоїсь місцевості, то вона може стосуватись лише місця створення сорту або виявлення мутанту, чи місця, де було знайдено місцевий сорт;

– найбажанішими є назви сортів, що містять в собі відомості про місцевість походження сорту, найменування установи та ім'я й прізвище селекціонера, що мають відношення до цього сорту, якості плодів та інші господарсько-біологічні особливості сорту;

– остаточно назви мають затверджувати Інститути садівництва з дотриманням зазначених основних номенклатурних засад;

– номенклатуру треба складати мовою національностей відповідно до регіонів поширення сортів³.

Прикметою часу були вимоги обов'язкового перейменувати назви, що не відповідають духу соціалістичного будівництва (містять титули, чини, назви членів царських династій тощо). Водночас допускалося надавати сортам прізвища політичних і наукових діячів, які не мають відношення до сорту, і назви на честь деяких політичних і суспільних подій. Пропозиції з упорядкування помологічної номенклатури було схвалено на першій Всесоюзній нараді з питань стандартизації асортиментів плодівих і ягідних культур у грудні 1931 р. Подальшу роботу з упорядкування номенклатури мали провести садівничі інститути в Києві та Мічурінську, з публікацією назв в окремих випусках наукових праць. Відомості про сорт мають містити його повну синоніміку у разі раціоналізації назви; про маловідомі сорти – прізвище автора, назву друкованого видання та місце його оголошення; про нові сорти – докладний помологічний опис з наведенням їхнього походження й вказівкою місцезнаходження маточних дерев та ілюстраціями.

VII Міжнародний ботанічний конгрес (1952 р.) ухвалив Стокгольмський кодекс ботанічної номенклатури, що містив спеціальний додаток, який того ж року було офіційно за-

³ Це перше розлоге зведення правил найменування сортів українською було опубліковано 1995 р., тому що «Часткове сортознавство плодівих рослин», здане до друку 1932 р., після арешту автора було вилучено з планів видавництва.

тверджено XIII Міжнародним садівничим конгресом як I Міжнародний кодекс номенклатури культурних рослин (МКНКР, або ICNCP) [6]. У ньому було запроваджено термін «культивар», еквівалентний терміну «сорт», для того, щоб розрізнити ботанічну різновидність «variety» і садівничий культувар (сорт), що має таке ж позначення «variety», або «horticultural variety». Культувар (скорочено cv.) зазвичай пояснюють як скорочення від англійського виразу **cultivated variety** (культурна різновидність). Насправді термін є неологізмом, який створив ще 1920 р. американський ботанік і садівник Ліберті Бейлі для розрізнення природних видів (індигенів) від тих, що виникли внаслідок діяльності людини (культигенів) [7].

Назва іноземного сорту зазвичай зберігається, але через лінгвістично-звичаєві відмінності може бути перекладена або змінена, ставши торговельним синонімом, наприклад груша 'Bartlett' у США є торговельним синонімом 'Williams' Bon Chrétien'. Назви, що походять з мов, які не використовують латиницю, потрібно транслітерувати. Було встановлено, що з 1 січня 1953 р. назви нових сортів мають повністю відповідати декандолевському принципу вигаданих назв, що добираються із сучасних мов. Крім правил, прописаних у додатку до Кембриджського кодексу, було запропоновано не застосовувати в назвах абрєвіатури і скорочення для власних назв, а також наукові й загально-вживані назви родів рослин та імена живих людей без їхньої згоди. Так, було рекомендовано уникати скорочень в іменах і географічних назвах та у звертаннях, що можуть бути переплутані, особливо через друкарські помилки 'Mr.', 'Mrs.', 'Sr.', 'Sra.', і взагалі, назва, наприклад, 'Ellen Willmott' є кращою, ніж 'Miss Willmott'.

Для більшої точності в номенклатурі культурних рослин визнавали категорії, що є еквівалентами культувару: *лінія* (ln.) – однорідна група рослин, яку вирощують з насіння і підтримують добороом; *клон* (cl.) – однорідне потомство однієї особини, що розмножується вегетативно; *лінійний гібрид* (lh.) – очікувано однорідна група, що походить від повторної гібридизації і підтримується шляхом безперервного інбридингу або як клони. Категорією видового рівня є *гібридна група* (gh.) – група гібридів однакового походження, що морфологічно варіює в певних межах; певним аналогом підвиду є *конварієтет* (conv.) – група споріднених культуварів. Доречним також є позначення *апоміктів* (ap.) – для рослин, отриманих не внаслідок запліднення. Термін *міксморфа* (mx.) вжива-

ють тоді, коли треба розрізнити морфологічно й гістологічно різні форми химер, що виникли під час прищеплювання рослин різних таксонів. Усі ці скорочення пишуть після ботанічної частини сортової назви.

На XIV Міжнародному садівничому конгресі 1955 р. було вирішено долучити до розроблення наступного видання МКНКР (II редакція) не тільки садівників, а й працівників сільського господарства взагалі та лісівників. У цьому кодексі, що вийшов у 1958 р., було дано визначення культивару як сукупності культурних рослин, що вирізняється за певними ознаками (морфологічними, фізіологічними, цитологічними, хімічними або іншими) і зберігає свої властивості під час відтворення (статевого чи нестатевого). Для видів або міжвидових гібридів, що мають численні культивари, було введено термін «група». Назви сортів було дозволено оприлюднювати на будь-якій мові та водночас з міжнародним терміном «культивар» вживати національні еквіваленти, тобто термін «сорт». Починаючи з 1 січня 1959 р. оприлюднення сортової назви має супроводжуватися описом культивару.

У третьому виданні МКНКР у 1961 р. було виправлено граматичні помилки й чіткіше сформульовано деякі статті. Редактори вважали, що виправленим виданням будуть посприяти тривалий час, оскільки часті зміни є незручними, але того ж року в Парижі було підписано Міжнародну конвенцію з охорони нових сортів рослин [8] (далі – Конвенція UPOV), що підняло номенклатуру рослин до рівня міжнародного права. Номенклатурні кодекси не мають правового статусу і базуються на добровільній згоді їх дотримуватися. Єдиною санкцією до порушників є несхвалення такої поведінки та ігнорування їхніх праць, тому що це підриває стабільність номенклатури [9]. Натомість, документи UPOV мають статус настанови для членів UPOV. Конвенція UPOV набула чинності у 1968 р. і потім декілька разів була переглянута. Україна стала членом UPOV у 1995 р., приєднавшись до Конвенції UPOV і Акта 1978 р.; у 2007 р. – до Акта 1991 р. Метою UPOV є надання селекціонерам права інтелектуальної власності на сорти, які мають бути новими, відмінними, однорідними та стабільними. Виконання конвенції залежить від правильного найменування культиварів. У Законі України «Про охорону прав на сорти рослин» [10] відповідна стаття стосується назви сорту, яка має однозначно його ідентифікувати і відрізнитися від будь-якої іншої назви наявного в Україні і держа-

вах-учасниках UPOV сорту того чи іншого спорідненого виду.

На жаль, документи UPOV розробляли без урахування попередніх напрацювань у сфері назв сортів, тому вони певним чином дисонують у царині термінів. Якщо ботанічно-садівнича спільнота дійшла висновку про потребу введення особливого терміна «культивар» для заміни слова «variety», яке позначає одну з категорій ботанічної таксономії, то фахівці UPOV залишили неоднозначний термін «variety» в сільськогосподарському обігу. Ботаніки погодили, що терміни, наявні в різних мовах, є рівноправними синонімами новотвору «культивар», тобто слова «сорт» і «культивар» можна однаково вживати українською мовою для позначення цієї категорії сільськогосподарських рослин. У документах UPOV, на відміну від номенклатурних кодексів, поширено термін «denomination» як стосовно процесу «найменування» («naming») сортів, так і власне самих «назв» («names») сортів. Крім того, є розбіжності щодо обмежень у найменуванні сортів та сортових назвах.

Для врахування потреб садівників, торговців та покупців було розроблено МКНКР (IV редакція) 1969 р. (табл. 1), в якому змінили порядок і нумерацію статей для поліпшення логічної послідовності й зручності користування. Кодекс було розширено шляхом уточнення, додавання пояснювальних прикладів та нових статей. Він став самодостатнім настільки, що потреба в послугуванні Міжнародним кодексом ботанічної номенклатури виникає тільки за виняткових обставин.

У ньому рекомендувалося, зокрема, не давати сортам назви, що містять форми звертання, такі як Fräulen, Herr, Mademoiselle, Miss, Mister, Monsieur, Señor, Señorita тощо. Водночас, допускалося звертання до заміжніх жінок Frau, Madame, Mrs., Señora тощо [11]. Неприйнятними є назви, що складаються із занадто довгих слів або фраз чи містять слова «помісь», «гібрид», «грекс». Оприлюднення сортової назви має супроводжуватися поясненням, чи є ім'я селекціонера, назва установи або торговельна марка складовою назви культивару. Іноземні назви не варто змінювати, хоч можна їх транслітерувати або перекладати, причому власні імена не перекладають.

У V редакції МКНКР (1980 р.) проведено чітке розмежування між назвами культиварів та торговими марками сортів рослин. Рекомендувалося не включати тривіальні назви рослин до назви сорту.

Таблиця 1

Видання Міжнародного кодексу номенклатури культурних рослин

Редакція	Редактори, видання, рік, кількість сторінок
I	Stearn W.T. // London : Roy. Hortic. Soc., 1953. 29 p.
II	Fletcher H.R. [et al.] // Regnum Vegetabile. 1958. Vol. 10. 28 p.
III	Fletcher H.R. [et al.] // Regnum Vegetabile. 1961. Vol. 22. 30 p.
IV	Gilmour J.S.L. [et al.] // Regnum Vegetabile. 1969. Vol. 64. 32 p.; у перекладі російською Ленинград : Наука, 1974. 32 с.
V	Brickell C.D. [et al.] // Regnum Vegetabile. 1980. Vol. 104. 32 p.
VI	Trehane P. [et al.] // Regnum Vegetabile. 1995. Vol. 133. 175 p.
VII	Brickell C.D. [et al.] // Acta Horticulturae. 2004. Vol. 647. 123 p.; Regnum Vegetabile. 2004. Vol. 144. 123 p.
VIII	Brickell C.D. [et al.] // Scripta Horticulturae. 2009. No. 10. 184 p.; Regnum Vegetabile. 2009. Vol. 151. 184 p.
IX	Brickell C.D. [et al.] // Scripta Horticulturae. 2016. No. 18. 190 p.

У 1988 р. утворилося дві ініціативні групи з перегляду МКНКР, одна у Великій Британії (Hortax), друга в Голландії (VKS). Різноплано-ві пропозиції вдалося об'єднати в новому документі, обсяг якого було розширено вп'ятеро. У VI редакції 1995 р. МКНКР за формою став подібнішим до Ботанічного кодексу, і було встановлено відношення цих кодексів один до одного. Дія ревізованого МКНКР стосується «культурних рослин», причому нові назви таксономічних груп культурних рослин рангом нижче роду вже не потрібно визначати ботанічним кодексом. Було значно розширено правила утворення назв культиварів для запобігання плутанині; заборонено їх перекладати; забезпечено консервування поширених назв, заміна яких збільшила би безладдя тощо. Початковою номенклатурною датою було визнано, подібно до ботанічного кодексу, працю Ліннея «Species Plantarum» (1753 р.) замість «The Gardeners Dictionary» (1752 р.) Міллера. Було визначено права International Registration Authorities (IRA), уповноваженої Номенклатурною комісією для реєстрації назв культиварів, груп і грексів відповідно до вимог МКНКР.

Подальші дискусії порушили багато питань застосування МКНКР, зокрема щодо назв, що вводять в оману, та назв торгових марок, які не регулюються МКНКР, та щодо того, на кого мав орієнтуватися МКНКР – на систематиків чи практиків, щоб полегшити їхню роботу. Поширення торгових марок за відсутності назв сортів здатне заплутати будь-кого, особливо найчисленнішу групу власне покупців рослин, які не знають правильної їх назви. Чи є розмежування назв культиварів і торгових марок лише різним шрифтом досить ефективним? [7].

У VIII редакції МКНКР [12] докладно описано вимоги до назв сортів:

– назвою культивару є поєднання латинської або тривіальної назви рослини із сортовим епітетом;

– епітети нових назв не мають містити латинську або тривіальну назву роду, до якого належить сорт, чи назву таксону, або бути подібними до іншого епітету, що може спричинити плутанину;

– сортовий епітет має починатися з великої літери, якщо орфографічні правила не вимагають іншого;

– сортові епітети назви можуть включати слова будь-якої мови, крім латинської, хоч латинські слова можна вживати, якщо вони входять до складу сучасних мов;

– назви не повинні перебільшувати достоїнства культиварів та спричиняти плутанину з іншими сортами, що мають схожі ознаки;

– сортові епітети не повинні налічувати понад 30 символів (літер, цифр, розділових знаків і символів), не рахуючи розділові знаки й пробіли; для практичності вони не мають бути довгими, важкими для написання та вимовляння; імена людей можуть бути використані в епітетах тільки за погодженням за їхнього життя;

– назви не повинні спричиняти плутанину через подібність до торговельних термінів; бути описовими прикметниками; вводити в оману щодо їхньої характеристики і походження або ображати;

– сортові епітети можуть бути новоствореними словами;

– нові сортові епітети не можуть складатися виключно з однієї літери або виключно з арабських чи латинських цифр або їх комбінацій з розділовими знаками;

– вони не повинні містити слів «форма», «сорт», «група», «гібрид», «добір», «серія» тощо чи їхніх аббревіатур або еквівалентів на інших мовах;

– у назві припустимо використовувати розділові знаки – апостроф, кому, крапку, дефіс, косу риску, обернену косу риску та до двох знаків оклику, якщо вони не йдуть поспіль; неприпустимими є математичні символи,

позначки валют, інтелектуальної власності тощо, наприклад, \$ % + @ ®, за винятком амперсанду (&) та октоторпу (#), які означають «і» та «номер»;

– епітет може бути у вигляді коду до 10 символів, який складається не більше ніж з чотирьох наборів літер або цифр, що чергуються; назви, що складаються з цифр або комбінацій літер і цифр.

Нині діє IX переглянута редакція МКНКР з деякими уточненнями і правками щодо, наприклад, прийнятності кодових форм сортових епітетів, що різняться лише одним символом або цифрою [13].

Для ефективної охорони сортів рослин важливо, щоб вони мали одну й ту саму назву в усіх країнах-членах UPOV, вживану під час пропонування на продаж або продажу садивного матеріалу сорту навіть після закінчення терміну дії права селекціонера. Для однакового тлумачення та застосування в усіх країнах-членах розроблено пояснювальні коментарі⁴ що допомагають селекціонерам та відповідним компетентним органам добирати назви сортів та реєструвати їх.

Положення статті 20 Конвенції UPOV щодо найменування сортів [8] витлумачено так, що не можна надавати сортові назви, ідентичні торговельній марці. Роз'яснено, що назви можуть складатися з цифр і літер, але не з одних тільки цифр, за винятком усталеної практики в обмеженому колі фахівців, наприклад, для інбредних ліній або загальноприйнятної ринкової практики для окремих типів сортів та окремих видів. Роз'яснено, які назви можуть вводити в оману або спричинити плутанину. Наприклад, загальною рекомендацією є те, що відмінність лише в одну літеру або одну цифру може ввести в оману або скласти хибне уявлення щодо ідентичності сорту, за винятком тих випадків, коли відмінність в одну літеру передбачає виразну візуальну або фонетичну різницю [14].

Бюро з сортів рослин Спільноти (CPVO) у 2012 р. розробило докладніші Керівні вказівки з пояснювальними коментарями до статті 63 Регламенту Ради (ЄС) 2100/94 від 27 липня 1994 р. про права на сорти рослин у Спільноті [15]. У цій статті зазначено перешкоди, що можуть стати на заваді реєстрації сорту через непридатність його назви. Це, зокрема, переважне право третьої сторони стосовно торговельних марок, які охороня-

ють у країнах ЄС, причому потрібно ретельно розглядати випадки, коли торговельна марка та назва сорту є тотожними, та випадки, коли вони є майже подібними. Те ж саме стосується географічного зазначення чи позначення походження.

Не можна давати сортам назву:

– що складається виключно з описових ознак, які можуть бути віднесені до сорту, особливо ознак або ступенів їхнього прояву, що зазначені в технічному протоколі, який використовують для ВОС-тесту видів щодо ознак або господарської цінності сорту;

– яка, у разі вигаданої назви, ускладнює користувачам розпізнавання або відтворення через те, що складається з однієї літери; складається з або містить, як окремий елемент, ряд літер, що не формують легковимне слово, крім тих випадків, коли цей ряд літер є сталою аббревіатурою, причому така аббревіатура містить максимум два повторення до трьох знаків у кожному, що розміщені з обох кінців найменування; містить номер, за винятком випадків, коли номер є складовою назви або, якщо він вказує на те, що сорт є чи буде одним з ряду сортів, пов'язаних селекційною історією; містить розділовий знак або інший символ у комбінації великих та малих літер (за винятком, коли перша літера є великою, а решту найменування написано малими літерами), підрядковий чи надрядковий знак або позначку;

– яка, у разі коду, складається тільки з цифри або цифр, крім випадків усталеної практики для інбредних ліній чи особливих типів сортів; складається з однієї літери; містить понад 10 знаків, літер або літер та цифр; містить понад чотири альтернативні групи з однієї літери або літер, однієї цифри або цифр; містить розділовий знак чи інший символ, підрядковий чи надрядковий знак або позначку;

– яка є тотожною або може бути сплутаною з назвою, причому різниця тільки в одній літері в наявній аббревіатурі, як окрема ціла назва сорту, не вважається такою, що вносить плутанину; якщо літера, за якою найменування різняться, є настільки виразною, що робить найменування відмінним від вже зареєстрованих найменувань сортів, це не вважається таким, що вносить плутанину;

– яка може ввести в оману або спричинити плутанину стосовно ознак, господарської цінності чи ідентичності сорту, або особи селекціонера чи будь-якої іншої сторони процедури.

Між МКНКР і правилами UPOV є певні розбіжності, але, як свідчить обговорення,

⁴ Пояснювальні коментарі переглядали декілька разів. Найновішою є п'ята версія

вони не створюють особливих проблем для селекціонерів [16]. Проте, варто продовжити контакти в цьому напрямі для гармонізації відповідних документів.

Висновки

З метою унормування назв культурних рослин розроблено Міжнародний кодекс номенклатури культурних рослин, який побудовано аналогічно до Міжнародного кодексу номенклатури водоростей, грибів і рослин, що регулює назви дикорослих таксонів. Нині діє IX редакція МКНКР (2016 р.). Вона стосується назв сортів, груп сортів і грексів, але не поширюється на назви торговельних марок. Недотримання цих правил призводить до помилок в документуванні рослинного матеріалу; сорт (культivar) повинен мати одну загальновизнану назву. У разі розходжень з вимогами документів UPOV, що забезпечують охорону прав селекціонера, останні мають перевагу порівняно з МКНКР, оскільки є керівними документами компетентних органів з реєстрації та експертизи сортів рослин краї-членів UPOV. Подальша гармонізація номенклатурних правил і нормативних документів підвищить ефективність наукової та господарської діяльності у сфері найменувань культурних рослин.

Використана література

- Candolle A. de. *Lois de la nomenclature botanique adoptées par le Congrès international de botanique, tenu à Paris en août 1867*. Genève et Bale : H. George ; Paris : J.-B. Baillière et fils, 1867. 64 p.
- On the rules of Botanical Nomenclature adopted by the Vienna congress. *Rhodora*. 1907. Vol. 9, No. 99. P. 29–55.
- Nicolson D. H. A history of botanical nomenclature. *Ann. Missouri Bot. Gard.* 1991. Vol. 78. P. 33–56.
- International Rules of Botanical Nomenclature, 1935. Cambridge Rules. URL: <http://www.iapt-taxon.org/historic/1935.htm>
- Смирненко В. Л. Часткове сортознавство плодových рослин : У 2-х т. Т. 1 : Яблуня. Київ : Аграрна наука, 1995. 455 с.
- Stearn W. T. International Code of Nomenclature for Cultivated Plants formulated and adopted by the International Botanical Congress Committee for the Nomenclature of Cultivated Plants and the International Committee on Horticultural Nomenclature and Registration at the Thirteenth International Horticultural Congress (London, Sept. 1952). London : Roy. Hort. Soc., 1953. 29 p.
- Trehane P. 50 Years of the International Code of Nomenclature for Cultivated Plants: Future Prospects for the Code. *Acta Hort.* 2004. Vol. 634. P. 17–27.
- Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р., переглянута в м. Женева 10 листопада 1972 р., 23 жовтня 1978 р. та 19 березня 1991 р. Офіційний переклад. Київ : Алефа, 2006. 31 с.
- Jeffrey C. *Biological Nomenclature*. 2nd ed. London : Edward Arnold, 1977. 80 p.
- Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 р. № 3116-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3116-12>
- Международный кодекс номенклатуры культурных растений. Ленинград : Наука, 1974. 31 с.
- International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 8th ed. / C. D. Brickell, C. Alexander, J. C. David et al. (eds). *Scripta Horticulturae*. 2009. No. 10. 184 p. ; *Regnum Vegetabile*. 2009. Vol. 151. 184 p.
- International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 9th ed. / C. D. Brickell, C. Alexander, J. J. Cubey et al. (eds). *Scripta Horticulturae*. 2016. No. 18. 190 p.
- Explanatory Notes on Variety Denominations under the UPOV Convention [Document UPOV/INF/12/5 ; October 29, 2015]. URL: http://www.upov.int/edocs/infdocs/en/upov_inf_12.pdf
- Guidelines on Article 63 of Council Regulation (EC) 2100/94 of 27 July 1994 on Community plant variety rights / CPVO. URL: http://www.cpvo.europa.eu/documents/lex/guidelines/VD_Guidelines_EN.pdf.
- Variety denominations [Document UPOV/TC/49/8 ; February 21, 2013]. URL: http://www.upov.int/edocs/mdocs/upov/en/tc_49/tc_49_8.pdf

References

- Candolle, A. de. (1867). *Lois de la nomenclature botanique adoptées par le Congrès international de botanique, tenu à Paris en août 1867*. Genève et Bale: H. George ; Paris: J.-B. Baillière et fils.
- On the rules of Botanical Nomenclature adopted by the Vienna congress. (1907). *Rhodora*, 9(99), 29–55.
- Nicolson, D. H. (1991). A history of botanical nomenclature. *Ann. Missouri Bot. Gard.*, 78, 33–56.
- International Rules of Botanical Nomenclature. Cambridge Rules. (1935). Retrieved from <http://www.iapt-taxon.org/historic/1935.htm>
- Symyrenko, V. L. (1995). *Chastkove sortoznavstvo plodovykh kultur. T. 1: Yablunia* [Particular variety investigation of fruit crops. Vol. 1. Apples]. Kyiv: Ahrarna nauka. [in Ukrainian]
- Stearn, W. T. (1953). *International Code of Nomenclature for Cultivated Plants formulated and adopted by the International Botanical Congress Committee for the Nomenclature of Cultivated Plants and the International Committee on Horticultural Nomenclature and Registration at the Thirteenth International Horticultural Congress* (London, Sept. 1952). London: Roy. Hort. Soc.
- Trehane, P. 50 Years of the International Code of Nomenclature for Cultivated Plants: Future Prospects for the Code. *Acta Hort.*, 634, 17–27.
- Mizhnarodna konventsiiia z okhorony novykh sortiv roslin vid 2 hrudnia 1961 r., perehliana v m. Zheneva 10 lystopada 1972 r., 23 zhovtnia 1978 r. ta 19 bereznia 1991 r. [International Convention for the Protection of New Varieties of Plants]. (2006). Kyiv: Alefa. [in Ukrainian]
- Jeffrey, C. (1977). *Biological Nomenclature*. (2nd ed.). London: Edward Arnold.
- Pro okhoronu prav na sorty roslin: Zakon Ukrainy vid 21 kvitnia 1993 r. No. 3116-XII [On the Protection of Plant Varieties. Law of Ukraine, 21 April 1993]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> [in Ukrainian]
- Mezhdunarodnyy kodeks nomenklatury kul'turnykh rasteniy [International Code of Nomenclature for Cultivated Plants]. (1974). Leningrad: Nauka. [in Russian]
- Brickell, C. D., Alexander, C., David, J. C., Hettterscheid, W. L. A., Leslie, A. C., Malécot, V., & Cubey, J. J. (Eds.). (2009). International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 8th ed. *Scripta Horticulturae*, 10, 1–184 ; *Regnum Vegetabile*, 151, 1–184.
- Brickell, C. D., Alexander, C., Cubey, J. J., David, J. C., Hoffman, M. H. A., Leslie, A. C., Malécot, V., & Jin, X. (Eds.). (2016). International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, 9th ed. *Scripta Horticulturae*, 18, 1–190.
- Explanatory Notes on Variety Denominations under the UPOV Convention [Document UPOV/INF/12/5 ; October 29, 2015]. Retrieved from http://www.upov.int/edocs/infdocs/en/upov_inf_12.pdf

15. *Guidelines on Article 63 of Council Regulation (EC) 2100/94 of 27 July 1994 on Community plant variety rights*. Retrieved from http://www.cpvo.europa.eu/documents/lex/guidelines/VD_Guidelines_EN.pdf.
16. *Variety denominations* [Document UPOV/TC/49/8 ; February 21, 2013]. Retrieved from http://www.upov.int/edocs/mdocs/upov/en/tc_49/tc_49_8.pdf

УДК 001.4 (477)

Меженский В. Н.¹, Якубенко Н. Б.² К вопросу упорядочения украинских названий сортов растений. Сообщение 9. Написание названий сортов растений как объектов научной и сельскохозяйственной деятельности // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. 2017. Т. 13, № 2. С. 123–130. <http://dx.doi.org/10.21498/2518-1017.13.2.2017.105390>

¹Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, ул. Героев Оборона, 15, г. Киев, Украина, 03041, e-mail: mezh1956@ukr.net

²Украинский институт экспертизы сортов растений, вул. Генерала Родимцева, 15, г. Киев, Украина, 03041, e-mail: nataliya.yakubenko@gmail.com

Цель. Осуществить исторический анализ практики написания названий сортов и других обозначений культурных растений, а также разработки соответствующих международных правил и рекомендаций. **Результаты.** Потребность в нормировании названий культурных растений вызрела в садово-ботанической среде более полутора сотен лет назад и была реализована разработкой Международного кодекса номенклатуры культурных растений. В течение этого периода он расширялся и совершенствовался, и ныне действует IX редакция номенклатурных правил. Этот номенклатурный кодекс не имеет правового статуса и основывается на добровольном согласии специалистов выполнять его, что обеспечивает номенклатурную стабильность, чрезвычайно важную в международном общении, научной и коммерческой среде. Для обеспечения прав селекционеров, создающих новые сорта растений, подписаны международные

соглашения про интеллектуальную собственность, которые имеют юридическую силу. Разработаны соответствующие правила, регулирующие особенности создания, регистрации и функционирования названий сортов и торговых знаков, которые касаются сортов как коммерческих объектов. **Выводы.** Правила, разработанные садоводами и ботаниками для наименования культурных растений, имеют некоторые расхождения с правилами наименования сортов как объектов интеллектуальной собственности, которые следует урегулировать для гармонизации и повышения эффективности научной и хозяйственной деятельности. Знание номенклатурного кодекса и документов UPOV поможет селекционеру в его профессиональной деятельности.

Ключевые слова: культурные растения, сорт/культivar, название/наименование, Международный кодекс номенклатуры культурных растений, UPOV, CPVO.

UDC 001.4 (477)

Mezhenskyj, V. M.¹, & Yakubenko, N. B.² (2017). On streamlining the Ukrainian names of plants. Information 9. Writing the names of plant varieties as objects of scientific and agricultural activities. *Plant Varieties Studying and Protection*, 13(2), 123–130. <http://dx.doi.org/10.21498/2518-1017.13.2.2017.105390>

¹National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 15 Heroiv Oborony Str., Kyiv, Ukraine, 03041, e-mail: mezh1956@ukr.net

²Ukrainian Institute for Plant Variety Examination, 15 Henerala Rodymtseva Str., Kyiv, Ukraine, 03041, e-mail: nataliya.yakubenko@gmail.com

Purpose. To conduct the historical analysis of the practice of writing varieties names and other denominations of cultivated plants and development of relevant international rules and recommendations. **Results.** The need to normalize the names of cultivated plants has matured in the horticultural environment more than a century and a half ago and was realized by the development of the International Code of Nomenclature for Cultivated Plants. During that period, the Code was expanded and improved, and now the IXth edition of the nomenclatural rules is valid. This nomenclature code has no legal status and is based on the voluntary consent of specialists to follow it for nomenclature stability, which is extremely important in international communication among scientists and businesspersons. International agreements for protection of

plant breeder's rights have been signed that is legally effective. Relevant rules have been developed governing the features of the creation, registration and operation of names of varieties and trademarks that relate to varieties as commercial objects. **Conclusions.** The rules developed by horticulturists and botanists for naming cultivated plants have some differences with the rules for denomination of varieties as objects of intellectual property, which should be resolved for harmonization and increasing the effectiveness of scientific and economic activities. Knowledge of the nomenclature code and UPOV documents will assist the breeder in his professional activity.

Keywords: cultivated plants, variety/cultivar, name/denomination, International Code of Nomenclature for Cultivated Plants, UPOV, CPVO.

Надійшла / Received 21.04.2017
Погоджено до друку / Accepted 7.06.2017